

ASTOUR NAVARIAN, Anthologie des Poètes Arméniens. Lettre-préface de M. Henri Lichtenberger, professeur à la Faculté des Lettres de Paris, Imp. de Navarre. Libr. E. Leroux, Paris, 1928, 89 p. 243. Prix 20 frs.

Ա. Նավարեան, Գրքիմովի Ա. Գասարանի աշակերտներն, որ յետոյ Բարիկի մէջ մտակց ծառանքէն լեզուն եւ գրականութիւնը, փայլեանկով իր բանաստեղծի խաղանքը, շատ գեղեցիկ ձեւաւարկ մը բրած է հայ բանաստեղծներէ ծագականօք մը ներկայացնելով եւրոպացի բանաստեղծներուն:

Հ. Լիբերկովի մը հասարակին սկիզբը իր գրած յառաջարկին առաջին ազգեան մէջ իսկ իր գրած ինքն Նավարեանին մտածեալները եւ երթողական աշակերտը, եւ շատ փայլալից զննանքները կ'աղերսէ հայ ժողովուրդի հասցէին եւ մարտիս Հայաստանին:

Երբ ամէն եւրոպացի գրագէտ եւ բանաստեղծ Հ. Լիբերկովի պէս այս ծագականօք բանաստեղծութիւններու մէջ կարգադ հայ ժողովուրդի տղին, ձեռնարկը տղէն հասած կ'ըլլայ իր նպատակին: Եւ այս խաղանքէն շատ բանական է Նավարեանի ծառայութիւնը հայ գրականին:

Նավարեան իր Ներածութեան մէջ կը ներկայացնէ հայ-գիւցարներու բնութիւնը (L'Épopée arménienne), նախագարը, Արեւմտեան Միջին Փարսի ազգայնութիւնը, Գրականութեան նշան կեդրոնները (Վենետիկ, Կ. Պոլս, Թիֆլիզ):

Եւրոպացի քննադատներու համար այս խաղանքը լինէր բաւական պիտի նկատուի անոնց, պարզապէս անոնց քննադատը գաղափար մը առած ըլլալու համար հայ բանաստեղծութեան ծագումն եւ զարգացման այլեւայլ հանգրուաններուն վրայ այսպիսի համառոտօրէն փոքր ծառայով ծագականօք մը սկիզբը:

Բայց հայ պատմութեան եւ հայ մասնագրութեան լինողութեան ճշտակէտն հայելով Նավարեանի Ներածութեան վրայ, բաւական նշաններ եւ արագութիւններ անհրաժեշտ կը դառնան:

Դարով բուն ծագականօք, ասոնք քննարկած են անխախտ թէ՛ աշխարհի եւ թէ՛ աշխարհի հայ բանաստեղծներու գործերէն, եւ քննարկած են միայն ինքնաշարժներ, եւ ճշդ չէ տրած առնական բանաստեղծութեան, նոյն իսկ Վարդանանց պատմալիւ եղիշէ, որ Ներածութեան մէջ կը ներդրուի իրեն գիւցարներու բանաստեղծ (poète épique), իրաւունք ունէր երթողներու գլուխը լինալու իր բանի մը էջերով Նավարեանին գրուած իր արդարացի ըլլալու համար:

Նավարեանի զննանքներն առաջնացած են միայն նոր եւ նորագոյն բանաստեղծներ, այսինքն՝ Գասարան, Մ. Պէլիկան, Մ. Նալբանդեան, Մ. Անէմեան, Խաչէն Լուսինեան, Ս. Շանաղիւղեան, Թ. Թեղեան, Ե. Տէմիրճիպետեան, Պետրոս Կարեան, Եղիշէ Գուրեան, Յովն. Սեփեան, Սիւլի, Յով. Յովհաննէսեան, Ա. Անտոնեան, Յով. Թումանեան, Զատիկի Գալմեան, Շանք, Յակոբ Յակոբեան, Աղեքս. Դաւանեան, Գեղեցիկ Տէմիրճեան, Անգիւս, Գալեկին Պէլիկան, Տիգրան Եղիշէ, Ա. Զօրանեան, Ա. Մարտիրոս, Ռ. Որբեան, Ա. Բաճկեան, Արտուր Բարսեղեան, Շաւանիկ Կազմեան, Վ. Թեղեան, Սիւսան, Ա. Նավարեան, Գառնիկ Քէլիշեան, Գառնիկ Վարդան, Վանան Տէրեան, Ռ. Սեւակ,

Հ. Նազարեան, Միսոբ Մեմարեան, Լեւոն Կասանեան, Մոս. Զարեան, Եղիշէ Զարեան, Յովն. Պապեան, Նալբանդեան Տէր-Միսայէլեան:

Բաւական նախ քանի մը, բայց առանց դասաւորութեան: Ասոնք ամէնքն ալ սոսոյ բանաստեղծներ են, թէ առանձին գրելու նկի եւ փոքր քննարկներ ալ կան անոնց մէջ, կարելի՞ է ասոնք բոլորը, իրենց ողիւղ եւ առանձնով իրեն բանաստեղծ քննարկի եւ տղայիս ալ ներկայացնել, ասոնց ամէնքն ալ անխախտ հայ ժողովուրդի ողին առաջացելու կողմէն ինչ առիւթ ունին, կամ իրենց առանձնով ինչ ազգայնութիւնը բրած են իրենց ազգին վրայ, քանի՞ այսպիսի հարցումներ կը ծագին մեր մեջ մէկն մէջ, տղայնէս Բազառեանի բառերով, շայն է խաղանքի լինել, եւ այլ՝ բանաստեղծ (Մատնական, էջ 25):

Նավարեանի այս շատ զննանքն ձեւաւոր մեղի կը բնաւորէ ուրիշ կարեւոր հարցում մը. այսինքն՝ ինչու համար Նավարեանի պէս առանձնազգէներ չափ հովի չեն գար եւ ահապէս հայ բանաստեղծութեան մէջէն մեծ ծագականօք մը չեն գտնուած, ամէն ծագականօք կամ գործ մը, որ լնգրիկ հայ բանաստեղծութեան բոլոր նիւթերը Եղիշէ Եղիշեանի միջեւ մեր օրերը, խոսք քննարկները եւ լուսնաւորութեանը, եւ առանց խոսքի զննելու չափանքի եւ առնական բանաստեղծութիւններու միջեւ, եւ զննել եւրոպացի առաջին անգամիս գործ մը, որ իրաւունք կարող ըլլայ առաջացնել հայ ազգին բանաստեղծութիւնը եւ առանձնը:

Այսպիսի քննարկներ ծնողի մը կարեւոր մէկ մասը կարելի է իրաւորեալով նկատել Ա. Զօրանեանի ձեռնարկներէն, որ միջին դարու հայ բանաստեղծութիւնը ներկայացնող եւրոպացի:

Բ. Ե.

ԱՅԼԵԻԱՅԼԵ

Հ Ե Ր Ք Ո Ւ Մ

Այսօր կ'իմանամ թէ Պոլսոյ «Ազգաբար» թերթը իր Մայիս 26 թիւին մէջ, եւ իրմէ առնելով ուրիշ թերթերէն, հրատարակած են տեղեկութիւն մը, որուն համաձայն՝ իբր թէ իմ վերջին անգամ Երուսաղէմ երթիս պատճառը եղած ըլլայ Ս. Էջմիածնի Մայր Աթոռը արտասահման կամ Սուրիոյ փոխադրելու մասին Էջմիածնի մէջ նոյն իսկ զգացուած պէտքի մը չուրջ խորհրդակցութիւն Ամեն. Կուրեան Ս. Պատրիարքին հետ:

Պարտականութիւն կը նկատուի յայտարարել պաշտօնապէս թէ այդ տեղեկութիւնը բացարձակօրէն անհիմն է, եւ կը համարձակուիմ նոյն իսկ ըսել՝ Մայր Աթոռոյ նկատմամբ անբարեկամ զգացմամբ չի բերուած առասպել մը:

Ամենայն Հայոց Վեհ. Հայրապետը սրաշուն տուած էր ինձ երեսացէմ երթալով տեսնել Սրբազան Պատրիարքը և Պատ. Միաբանութիւնը, Իր անունով առաջարկելու համար որպէսզի նախ՝ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Սուրբոյ մէջ կազմակերպուով զօրծը զիրացնելու համար երեսացէմք Ս. Աթոռը Կիլիկիան Աթոռին թողու Դամասկոսի, Պէյրութի և Անտիոքի իր եկեղեցիները, կալուածները և առաջնորդարանները. և երկրորդ՝ աւելցնէ Մայր Աթոռոյ տարեկան հոգեւոր տուրքը կամ նւագաստը, զոր երեսացէմ քանի մը տարիէ ի վեր ինքնարեւարար կը զճարէ Ս. Էջմիածնի, անոր տնտեսական վիճակին օգնելու համար:

Երբ երեսացէմ հասայ, ամենամեծ հաճոյքով տեսայ որ Միաբանական Ընդհանուր ժողովոյ վերջին մէկ որոշումովը, որ պատւա միայն կը բերէ երեսացէմք Ս. Պատրիարք Հօր և Ս. Աթոռոյ Պատ. Միաբանութեան վեհաձեռն ողջմտութեան, այդ երկու հարցերն ալ կարգադրուած էին արդէն Ամենայն Հայոց Ս. Հայրապետին փափաքին համեմատ, Ն. Ս. Օծութեան նա՝ մակը ստանալէս ալ առաջ:

Այս է բացարձակ և անպատրուակ իրականութիւնը:

ԹՈՐԳՈՒՄ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Տ Յունիս 1929, Գահիրէ

(Արեւ)

ՍՈՒՐԲ ԳԻՐՔԻ ՈՒՍՈՒՑՈՒՄԸ ԵՒ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԴԱՍՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅՑ. ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՄԷՋ

Առստացած էինք Սխմի մէջ (էջ 160) ամփոփումը տալ այն գաղափարութեան, զոր Բարգէն Սրբազան ըրաւ Պատրիարքի մէջ, Ապրիլ 10, ԴՇ. զիշեր:

Այդ զիշերուան ժողովին նախագահն էր Կիւսկիւրեայ Դպրոցներու Համաշխարհային Ընկերակցութեան Քարտադար, Վեր. Տքթ. Ռ. Մ. Հափքինս, որ ժողովը բացաւ ներկայացնելով Սրբազան գաղափարը, որմէ յետոյ Սրբազանը խօսեցաւ հետեւեալ կէտերու վրայ.

1.— Ինչ որ Ամերիկեան եկեղեցիներն ուր ժամանակներու մէջ մտածեցին և ծրարագրեցին Սուրբոյ ընթերցումը և ու-

սացումը զիրացնելու և ժողովրդականացնելու համար, նշանակելով այլևայլ հատուածներ ամենօրեայ ընթերցումի, այս գրութիւնը վաղուց հաստատուած է Հայոց. եկեղեցւոյ մէջ, տարուան ամէն մէկ օրուան համար, հաստատուն կերպով:

Ամբողջ Սուրբգիրքին մեծագոյն մասը այս գրութեամբ կանոնաւորապէս կը կարդայուի Հայոց. եկեղեցւոյ մէջ: Ասկէ դատեալ կատարանը առաւ իրիկուն լման կը կարդայուի Զատիկ յաջորդող յիսուն օրերու (Յինանց) ընթացքին:

2.— Սուրբգիրքը մեծ յարգանքով կը կարդայուի Հայոց. եկեղեցւոյ մէջ, և Աւետարանը արարողական մասնաւոր հանգիստաւորութեամբ և վայելչութեամբ: Ասկիւ Առաւմտոյ խօսքին հանդէպ հայ ժողովուրդին երկիւղած և բարեպաշտ հոգւոյն արտայայտութիւնն է:

3.— Հայոց. եկեղեցւոյ մէջ կարգադրուած Սուրբգիրքի լեզուն հին հայերէնն է, զորքաւ ըսուածը: Դրաբարը անմատչելի դարձած է հայ ժողովուրդին, որ այժմ մեծ մասամբ հայախօս է. բայց թուրքերէն, քրդերէն, արաբերէն խօսող համայնքներուն իր մէջ: Արդ՝ Սուրբգիրքին ընթերցումները եկեղեցւոյ մէջ հասկնալի ընելու համար ժողովուրդին, առանք չատ տեղեր կը թարգմանուին ժողովուրդի հասկըցած լեզուներու և կը բացատրուին: Ասկից դատ, զիս մինչև 19րդ դարուն սկիզբը Սուրբգիրքի վրայ դաս անելու գրութիւնը կար Հայոց. եկեղեցւոյ մէջ:

4.— Կրօնական գաղափարականութեան նպատակին և արդիւնքին տեսակէտէն նախելով Սուրբգիրքի ուսուցման վրայ, էական չէնք նկատել ժողովուրդին համար, զոր օրինակ, Սուրբոյ մատենադրական պատմութիւնը, և կամ առանց յորինուածքը և ուրիշ մանրամասնութիւններ. զոր օրինակ, Մատթէոսի Աւետարանը երբ գրուեցաւ, քանի՞ զլուս ունի, ամէն մէկ զլուս քանի՞ համարներէ կը բաղկանայ, ինչ է Համարադարը, և այլն: Այս բոլորը շատ երկրորդական տեղ կը զբաւեն ժողովուրդին կրօնական գաղափարականութեան մէջ, որ է հաւատքով ու արդիւնքով ցոյց տալ թէ ինքն քրիստոնէայ է: Այս սկզբունքով Հայաստանեայց եկեղեցւոյ ժողովուրդը գաղափարական է իր բովանդակ հոգիով, և